Değişen Dünyada Coğrafya Eğitimi

Geography Education in Changing World

MUSTAFA ÖZTÜRK

Özet

Eğitim ve öğretimin sosyal içeriği teknolojik gelişmeler, modern sonrası toplumsal şartlar, çevresel değişimler ve küreselleşmenin etkisiyle devamlı olarak değişmektedir. Bu çalışmada böylesi bir dünyaya etkin vatandaşlar yetiştirmede coğrafya eğitiminin rolü nispeten felsefi açıdan ve makro ölçekte ele alınmıştır. Coğrafya eğitiminin temelinde öğrencilerin mekânı doğru şekilde kavramsallaştırmaları ve buna bağlı olarak da doğru mekânsal kararlar vermeleri yatar. Bu sebepten coğrafya eğitiminin temel konteksi mekân ve mekânın farklı boyutları olmalıdır. Çalışmada aynı zamanda coğrafya eğitiminin şu konteksler çerçevesinde ele alınması gerektiği tartışılmıştır: Bilgi ve iletişim teknolojileri, çevresel duyarlık ve sürdürülebilirlik, toplumsal değişimler ve küreselleşme ile beceriler.

Anahtar Kelimeler: coğrafya eğitimi, mekan

Abstract

The social context of education and teaching has been changing because of the effects of technological developments, post-modern social conditions, environmental change and globalisation. In this study, the role of geography education in the education of active citizens in such a world is addressed from a relatively philosophical perspective and through macro scale. The purpose of teaching geography is to enable students to conceptualise the dimension of space and to make right spatial decisions. For this reason the main context of geography education should be space and different dimensions of space. Geography education should also be contextualised under the following contexts: Use of information and communication technologies, environmental sensitivity and sustainability, social changes and globalisation and skills.

Key Words: geography education, space

Mustafa Öztürk, Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı, Kayseri, mustafaozturk@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ünlü eseri Huzur yaşamlarımız ve mekân arasındaki ilişkiyi göstermek adına bize ilginç içgörüler sağlayan bir romandır. Romanın başkahramanı Mümtaz küçük yaşta babasını kaybeden, annesinin vefatına kadar güneyde deniz kenarında bir şehirde akrabalarının yanında yaşayan, sonra da İstanbul'a kuzeninin yanına taşınan birisidir. Romanda olayların örgüsü Mümtaz'ın dul bir kadın olan Nuran'a aşkı ve ona kavuşup kavuşamama ikilemi içinde örülmüş olmasına karşın, temelde Mümtaz'ın geçmişe ve İstanbul'un çeşitli mekânlarına duyduğu hayranlık üzerinden bir Cumhuriyet sonrası kültür ve modernleşme hesaplaşması yapılmaktadır. Mümtaz, İstanbul'un kadim yerleri olan Kapalı Çarşı, türbeler, Beyazıt Sahaflar Çarşısı, Boğaz ve kır kahveleri gibi yerlerde vaktini geçirip varoluş sorununa bir çare ararken (çünkü İstanbul'u tanımadan kendimizi tanımayacağımızı düşünür), Boğaz'a nazır zengin bir evle, başka bir dünyayla tanışır. Mümtaz böylece bir sınırı geçmiştir; ait olmadığı bir dünyaya/mekâna dâhil olmuştur. Bu dünyada yaşananlar sonucu büyük bir yıkıma uğrar. Huzuru ebediyen kaybeder.

Ahmet Hamdi Tanpınar İstanbul'un yukarıda dile getirilen farklı yerlerini Doğu-Batı değerlerini temsil etmek için kullanır. Örneğin, romanda apartman ve konak insan yaşamını ve sosyal çevresini organize etmede temel bir unsur ve Doğu-Batı karşıtlığının bir simgesi olarak karşımıza çıkar. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre kimliğimiz ile yaşadığımız yer arasında doğrudan bir ilişki vardır. Apartmanda yaşıyorsanız başkalarıyla fiziki olarak yakın olmanıza rağmen ruhsal olarak yabancılaştığınız modern bir hayatı, konakta yaşıyorsanız Osmanlı-İslam geleneklerine ve değerlerine bağlı bir hayatı yaşıyorsunuz demektir. Gerçekten de ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların bir sonucu olarak ortaya çıkan mimari ve mekânsal düzenlemeler, uzun vadede insanların sosyal ilişkilerini düzenlemede en önemli faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkar (Urry, 1999; Göregenli, 2010). Benlik ve kişiliğimiz temel olarak yere bağlıdır (Holt-Jensen, 2009).

©2015 Coğrafyacılar Derneği – Turkish Association of Geographers

Mekânsal düzenlemeler o alanda hangi davranışların meşru ve kabul edilebilir olduğunu ve kimin o alana buyur edileceği ya da o alandan dışlanacağını belirledikleri için insanların yaşamlarını organize etmede kullanılan en önemli araçlardan birisidir (Holt-Jensen, 2009; Harvey, 2000; Sibley, 1995). Dünyanın çeşitli metropollerinde ortaya çıkan uydu kentler, çevrelerini kaplayan güvenlik duvarları ve kameraları ile orada yaşayan insanlara bir evin ötesinde bir yaşam tarzı vaat ederler (Öztürk, 2007). Bu sitelerdeki alışveriş merkezleri, spor alanları, dinlenme alanları gibi imkânlar, insanlara kendileri gibi olanlarla "huzur" içinde bir yaşam sağlarlar. Lüks alış veriş merkezlerinde modern-dışı kıyafet ve davranış şekillerine sahip insanları görmek pek mümkün olmaz. Örneğin, büyük bir alışverişi merkezi yöneticisinin yazarla yaptığı bir sohbette söyledikleri yukarıda anlatılmak isteneni özetlemesi açısından oldukça ilginçtir. AVM'nin yemek katındaki bir tantunicinin, tüm ödemelerini çok düzenli yapmasına rağmen, oraya gelen insanların diğerleri tarafından rahatsız edici bulunması nedeniyle, kontratı uzatılmamıştır.

Mekân, zamanla birlikte insan düşüncesi ve faaliyetleri için en temel çerçeveyi sağlar (Sack, 1980). Çünkü belirli bir yerde "ne olduğu" o bölgedeki şartlar ile oranın diğer yerlere mesafesi ve erişebilirliğine bağlıdır (Bailey, 1987). Mesafe, yol, uzak, yakın, cadde, sokak, trafik, ev, konum, hareket gibi kavramların olmadığı bir dünyada günlük hayatımızı idame ettirmek, düşüncelerimize bir platform oluşturmak imkânsız olurdu. Böylece önce aile ve yakın çevreden informal sonra da okulda formal anlamda coğrafya eğitimi alan bir çocuk zaman içinde mekânın bir düzeni ve yapısı olduğunu, "mesafe"nin önemli sonuçları olduğunu, içinde yaşadığı mekânın çok daha geniş ölçekli diğer mekânların birçok özelliğini barındırdığını ve onlarla ilişki içinde olduğunu öğrenecektir. Örneğin, ebeveynlerinin bir tanesinin iş için şehir dışına çıktığında akşam neden eve gelemeyeceğini bilecektir. Ya da yediği meyvelerin hangi yollardan masaya geldiğini anlayacaktır. Şehirdeki lunaparka gitmek için ebeveynlerinin iznine (uzak olduğu için), yeterli zamana ve ulaşım imkânına sahip olması gerektiğini öğrenecektir. Dolayısıyla Bailey'nin (1987) belirttiği gibi çocuk "mesafe"nin üstesinden gelmenin efor, zaman, para ya da ebeveyn izni gerektirdiğini anlayacaktır. Başka bir ifade ile çocuk mesafeyi aşmak için bir bedel ödemek gerektiğini görecektir. Aynı şekilde çocuk konumun önemli olduğunu da çok kısa zamanda fark edecektir. Neden bazı şeylerin belirli yerlerde olması veya olmaması gerektiğini öğrenecektir. Bu sebepten şeylerin ve insanların yerlerinin istendiği şekilde değiştirilemeyeceğini keşfedecektir (Bailey, 1987). Çocuk zaman içinde yaşadığı mekânın sunduğu imkân ile imkânsızlıkların farkına varıp buna göre bir yaşam sitili benimseyecektir. Sosyal, kültürel ve doğal anlamda mekânın sundukları orada nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağının temel belirleyicisi olacaktır.

"Coğrafyanın birincil amacı şeylerin nerede, neden ve nasıl konumlandığını ve mülk edinildiklerini belirlemek(se)" (Öztürk, 2012: 264), coğrafya eğitiminin birincil amacı da tüm insan yaşamının temelini oluşturan mekânın (ve mekânsal boyutun) öğrenciler tarafından kavramsallaştırılması ve anlaşılmasını sağlayarak onlara doğru mekânsal kararların nasıl alınacağını öğretmektir. Günlük hayata bakan yönüyle değerlendirdiğimizde en basit şekilde coğrafya eğitiminin amacını farklı mekânlar bağlamında nasıl giyinmemiz gerektiğini öğrenmek olarak ortaya konabilir (iklim, arazi şartları, kültürel ve sosyal beklentiler açısından) (Gersmehl, 2008).

Coğrafya eğitiminin amacı yukarıda belirtildiği gibi nispeten açık ve net bir şekilde tanımlanabilir. Ancak burada problemli bir durum söz konusudur. O da coğrafya eğitiminde mekânsal boyutun nasıl ele alınacağı ile ilgilidir. Çünkü coğrafyada farklı mekânlardan bahsetmek mümkündür. Öğrencilere nasıl bir mekân algısının kazandırılacağı coğrafya eğitimi üzerine düşünen herkesin öncelikli olarak cevaplaması gereken bir sorudur.

COĞRAFYA EĞITIMINDE MEKÂNSAL BOYUT

Antik zamanlardan beri filozofları meşgul eden en önemli husus birbiriyle iç içe geçmiş şu üç kavramın anlaşılması olmuştur: Mekân, zaman ve hareket. 17. yüzyılda mekân ve zamanın felsefesi epistemoloji, mekân ik ve metafiziğin en önemli konusu haline gelmiştir. Bu yüzyıldaki tartışmaların merkezinde ise birbirinin tersi iki mekân algısı ortaya koyan Isaac Newton ile Gottfried Leibniz yer alır. Newton'a göre mekân mutlaktır. Bununla kast edilen, mekânda herhangi bir madde olup olmadığından bağımsız olarak mekân sürekli olarak vardır. Leibniz'e göre ise mekân görecelidir. Bununla kast edilen ise mekânın objeler arasındaki ilişkilerin toplamından ibaret olduğudur. Bu ilişkilerin temel belirleyici unsuru ise mesafe ve yöndür.

En genel şekliyle 17. yüzyılda mekâna dair başlayan bu diktonomi 20. yüzyılda da sürmüştür. Mekân ı mutlak olarak gören coğrafyacılar ve sosyologlar mekân sal boyutu Durkheimcı bir anlayışla "yapı" olarak ele almış ve buna bağlı olarak da insan davranışlarını genelleyen determinist bakış açısıyla insan-yer ilişkisini ele almışlardır. Buna göre belirli mekânsal şartlar

(iklim, yükseklik, yeryüzü şekli gibi) ve mekânsal düzenlemeler insan faaliyet ve davranışlarında önceden tahmin edilebilir sonuçlar doğurur ve coğrafya eğitiminin amacı ise öğrencilere bunları öğretmektir. Yapılar ya da gerçekler kendini sosyal roller ve statülerle görünür kılar. Buna göre toplum çeşitli sosyal rol ve statüler ağı aracılığı ile organize edilmişlerdir. Öğretmen-öğrenci, doktor-hasta, anne-çocuk gibi statü ve roller bizim eğitim, sağlık, aile gibi çeşitli kurumlarda ve dolayısıyla bunlara paralel geliştirilmiş okul, hastane ve ev gibi mekânlarda (mülklerde) nasıl davranacağımızı belirler. Şüphesiz bir kişinin okulda, hastanede ve evdeki davranışları birbirinden farklı olacaktır.

Mekânı göreceli olarak algılayan coğrafyacılar ve sosyologlar ise insanların mekânlarla kurdukları ilişkilere göndermede bulunarak insandan bağımsız, verili bir mekânın olamayacağını dile getirirler. Bu gelenekten gelen coğrafyacılar mekânı bir ilişkiler ağı olarak görürler. Bu durumu açıklamak için en yaygın şekilde aile ilişkileri örneği kullanılır. Buna göre aile içindeki insanlar birbirleri ile akrabadırlar-ilişki içindedirler. Ancak akrabalıklar-ilişkiler insanlardan bağımsız değildir. Akrabalık ilişkisi var olan bir şeydir ancak varlığını insanlara borçludur, onlardan bağımsız var olamaz. Buna göre insan-yer ilişkisini açıklarken her şeyi kapsayan yapılardan ziyade insan öznelliğine vurgu söz konusudur. İnsanlar sahip oldukları özellikler bağlamında mekânla ilişki kurarlar. Bu sebepten farklı insanların aynı mekânla ilişkileri ve aynı mekâna dair algıları aynı olmayacaktır.

Bu etkileşim ağlarının temelini ise mülkiyet ilişkilerinin oluşturduğu söylenebilir (Öztürk, 2012). Çünkü resmi ya da gayri resmi anlamda insanlar içinde bulundukları mekân ları mülk sınırları çizmek suretiyle sürekli ya da geçici bir süreliğine sahiplenirler (Bell vd., 2001; Göregenli, 2010). Bu sınırlar her zaman aynı değildir; bağlama göre değişkenlik gösterir. Örneğin, İstanbul'un Nişantaşı semtinde gece yarısından sonra çok rahat bir şekilde sokakta dolaşabilen bir bayan, İstanbul'un görece tehlikeli semtlerinde belli bir saatten sonra dolaşamayabilir. Dolayısıyla günlük yaşantımızın mekânsal boyutuyla ilgili olarak neyi yapıp neyi yapamayacağımız, cinsiyet, sosyal statü, yaş, eğitim, kültür vb. (Holt-Jensen, 2009) gibi faktörler ve o mekânı paylaştığımız insanlarla ilişkimize bağlıdır:

> *"...Yetişkin olarak istediğiniz her yere gitme cesaretine sahip, kendine güvenen ve güçlü bir kişilik geliştirmiş olabilirsiniz. Ancak [nereye gidebileceğimiz] nasıl bir kişi olduğunuza bağlıdır; cinsiyetinize, fiziki kuvvetinize, sosyal statünüze, yaşınıza, etnisitenize, eğitim ve kültürünüze gibi" (Holt-Jensen, 2009: 263).*

Mekânla kurulan ilişkide ve onun algılanmasında öznelliğin ön plana çıkması, mekâna dair oluşturduğumuz söylemlerin de çeşitlenmesine yol açacaktır. Bu durumu Derek Gregory'nin ünlü kitabı "Coğrafi Hayaller" (Geographical Imaginations)'in başlığının belirlenmesi sürecinde net bir şekilde görmek mümkündür. Gregory (1994), 1989 yılında İngiltere-Cambridge'ten Kanada-British Columbia Üniversitesi'ne geçiş yaptığında bavulunda Coğrafi Hayal (The Geographical Imagination) kitabının taslağı da yer almaktadır. Ancak Kanada'ya taşınması İngiltere'de asla tecrübe edemeyeceği sosyal durumlarla karşılaşmasına ve kendi "ötekiliğini" (çalışmalarındaki Avrupa merkezli anlamı ve perspektifi) görmesine vesile olur. 1994'de yayınladığı kitabın adı artık "Coğrafi Hayaller" dir (Geographical Imaginations). Burada İngilizce dil bilgisi açısından bir açıklama yapmak gerekir. "The Geographical Imagination" ifadesi başındaki "the" belirteci nedeniyle tek bir coğrafi hayale göndermede bulunur. Bunun anlamı coğrafya disiplini tarafından oluşturulmuş tekil bir hayalin, perspektifin mevcut olduğudur. Ancak yeni kullandığı başlık tek bir coğrafi hayal (ya da bilgi) yerine coğrafi hayallere (bilgilere) göndermede bulunmaktadır. Çünkü Gregory (1994) sistematik, hiyerarşik, Arşimet bilgi sistemine dayalı ve problemsiz olarak kabul edilen coğrafi bilgi/hayal yerine, artık bağlama dayalı, kişiselleştirilmiş (embodied), parçalı, yanlı ve sosyal olarak üretilmiş coğrafi bilgileri/hayallere ilgi duymaktadır:

> *Ben coğrafya disiplininden ziyade coğrafi söylemlere (diskur) ilgi duyuyorum. Bu geniş açıdan bakıldığında coğrafya tek bir disipline ya da alanın kendi özel terminolojine indirgenemez. Bunun yerine coğrafya sosyal durumlar içinde seyahat eder ve çok çeşitli güç ve bilgi topografyalarına dâhil olur (Gregory, 1994: 11).*

Gregory (1994: 11) söylemle ne kast ettiğini ise şöyle açıklar: "Söylem birbirimizle iletişime geçmek için kullandığımız tüm araçları kapsar ki bunlar dünya(ları)mızı kendimize ve diğerlerine anlaşılır kılmak için kullandığımız geniş işaretler ağını, sembolleri ve pratik uygulamaları kapsar". Dolayısıyla Gregory, özellikle beşeri coğrafya ders kitaplarında yer alan çeşitli sistem teorileri yerine, öznel durumların ve söylemlerin analizi ile bilgiye ulaşmayı seçmektedir.

O zaman coğrafya eğitiminde mekânsal boyutu ve söylemi nasıl ele almak gerekir? İnsan davranışlarının (mekânsal ve sosyal) yapılardan mı yoksa (mekânsal ve sosyal) etkileşim ağlarından mı daha çok etkilendiği o

insanın yaşadığı yere bağlı olarak değişecektir. Örneğin bir köyde ya da metropolde yaşayan insanların yapıdan etkilenme dereceleri birbirinden farklı olacaktır. Çünkü bir insanın bir köyde ilişkide bulunduğu mekânlar sınırlı olmakla birlikte bunlardan etkilenme derecesi metropolde yaşayan bir insana göre daha fazladır. Benzer şekilde ABD'nin New York kentinde yaşayan birisiyle Türkiye'de Elazığ'da yaşayan kişinin bireysellikleri birbirinden çok farklı olabilir. Ancak ne New York'da yapının tamamen yok olduğunu ne de Elazığ'da yapının hayata hâkim olduğunu iddia edebiliriz. Modern ötesi zamanlarda ilişkiler ve etkileşim ağlarının önemi gittikçe artmakla birlikte yapıların insanları etkilemeye devam ettikleri de gözlemlenmektedir.

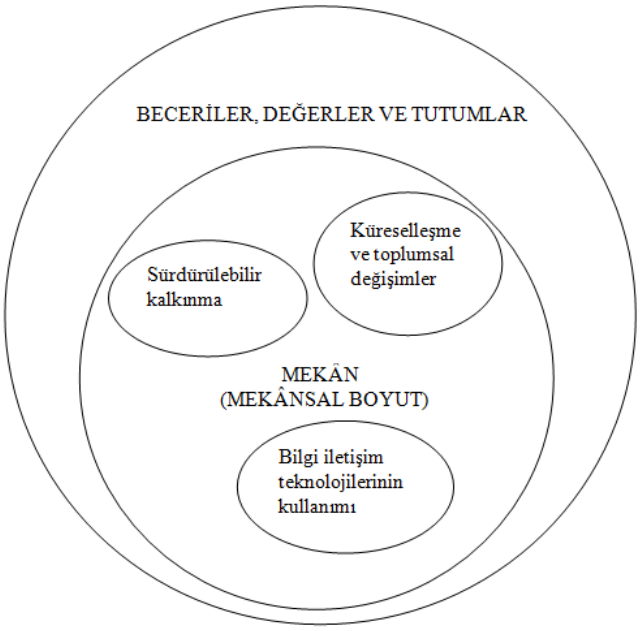
Yapı ve ilişkiler (bireysellik) arasındaki bu diktonomiyi giderip insan-mekân ilişkisini kavramsallaştırmak için Bourdeui'nun (2005) habitus kavramı faydalı olabilir. En basit şekliyle habitus, bir kişinin dünyadaki (yaşadığı-ilişkide olduğu çevredeki) kendi yerine ve diğerlerinin yerine dair algılarıdır. Daha geniş şekliyle bu kavram içinde yaşadığımız dünyada kendi pozisyonumuz (yerimiz) ile diğerlerinin pozisyonlarının ne olduğuna dair sahip olduğumuz algılar ile bu algıların bizim yerler ve insanlara karşı eylem ve etkileşimlerimizi nasıl etkilediği ile ilgilidir. Bourdeui'ya (2005) göre herhangi bir yerde kendi pozisyonumuz ile rollerimize dair algılarımız ile ilişkide olduğumuz insanların pozisyon ve rollerine dair algılarımız nispeten kalıcı olan bir düzenler sistemi ve yapılandırılmış yapılar sayesinde oluşmaktadır. Bunlar ise en basit şekliyle insanların kendi dünya görüşlerini ifade etmek ve yeniden üretmek için dâhil oldukları çeşitli sosyal ve kurumsal arenalardır (alanlardır) (Gaventa, 2003). Buradaki alan (arena) bir ağ, yapı ya da bir dizi entelektüel, dini, sınıfsal, eğitimsel, mekânsal, kültürel ilişkiler manzumesi olabilir (Navarro, 2006). Bu ilişkiler ya da kurumlar kendileri farkında olmaksızın insanlara nüfuz ederek onların belirli şekillerde düşünüp hissetmelerine yol açar. Örneğin, modern alışveriş merkezleri bir sınıfsal ve kültürel alan olarak görülebilir. Çünkü buraya belirli bir ekonomik gücü olan ve modern hayat tarzına sahip insanlar daha çok rağbet eder. Bu düzenler sistemi (Habitus) ne sadece özgür iradenin ne de yapıların sonucudur. İkisi arasındaki etkileşimde zaman içinde gelişir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında coğrafya eğitiminde insan-mekân ilişkisini ele alırken öğrencilerin kendi pozisyonları ile başkalarının pozisyonlarını irdelemeleri sağlanmalıdır. Öğrenciler mekândaki davranışlar ile mekâna karşı tutumlarının temelinde yatan alanları sorgulamalıdırlar. Mekânsal karar alma süreçlerinin bu alanlardan nasıl etkilendiği üzerinde durulmalıdır. Bu sayede insan-mekân ilişkisinde hem yapıların hem de ilişkilerin nasıl bir rol oynadığı, insanların farklı bağlamlarda nasıl bir meydan okumayla karşı karşıya geleceği, toplumun/etkileşimlerin insana nasıl nüfuz edeceği öğrenciler tarafından anlaşılacaktır.

Şimdiye kadar coğrafya eğitiminin amacı ve bu bağlamda en temel kavramı olan mekân kavramına coğrafya eğitiminde nasıl yaklaşılması gerektiği konuları üzerinde durulmuştur. Konu temel olması nedeniyle nispeten felsefi bir boyutta ele alınmıştır. Şimdi ise bu temel üzerine daha somut anlamda coğrafya eğitimine bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

NASIL BIR COĞRAFYA EĞITIMI?

Değişimin hızının çok fazla olduğu zamanlarda yaşamaktayız. Geleceğin etkin vatandaşlarını yetiştirmek için coğrafya eğitimine oldukça önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda günümüzde coğrafya eğitimini tasarlarken dikkate alınması gereken üç önemli konteks vardır. Bunlar bilgi, iletişim teknolojileri, küreselleşme ve toplumsal değişimler ile sürdürülebilir kalkınmadır. Bu kontekslerdeki sorgulamaları dayandıracağımız temel bileşen ise mekândır. Tüm bu konteks ve bileşeni doğrudan kapsayan en geniş eksen ise temel beceri, değer ve tutumlardır. Bunlarla ne kast edildiğini açıklamadan önce yukarıda açıklanmaya çalışan fikri bir şekille göstermek yerinde olacaktır.

Şekil 1. Coğrafya eğitiminin temel yapısı

COĞRAFYA EĞITIMININ TEMEL BILEŞENI: MEKÂN

Yukarıda açıklandığı gibi coğrafya eğitiminin temel amacı öğrencilerin doğru mekânsal kavramsallaştırmalar yapmaları ve buna bağlı olarak da doğru mekânsal kararlar almalarını sağlamaktır. Mekânın nasıl kavramsallaştırılacağı yukarıda mekân sal boyut başlığı altında ele alınmıştır. Mekân coğrafi düşünmenin temeli olduğundan diğer tüm kontekslerin temel bileşenidir. Öğrencilerin coğrafya eğitimleri deneyimleri boyunca mekân sal bileşeni iki boyutta sorgulamaları gerekir. Birinci boyutta konum analizinin iki ekseni ele alınmalıdır. Bunlar mutlak mekân ve göreceli mekân kavramlarıdır. Mutlak mekân bir yerin koordinat sistemindeki konumsal ve fiziki özellikleriyle ilgiliyken göreceli mekân, mekân ın nasıl sosyal ve sembolik olarak yeniden üretildiği ile ilgilidir. Öğrenciler mutlak/fiziki mekânın özelliklerini ile insan yaşantısına etkilerini öğrenirken aynı zamanda mekânın nasıl sosyal ve sembolik hale geleceğini ve bu bağlamda insan algılarının önemini sorgulamalıdırlar. Çünkü geleneksel şekilde mekânı sadece fiziki olarak ve akılla anlaşılabilir bir şekilde düşünmek, mekân algılarımızdaki ve buna paralel mekânsal kararlarımızdaki duygu boyutunu yeterince gündeme taşınmaması sonucunu doğuracaktır.

İkinci boyutta ise mekânın farklı metaforları söz konusudur; mülkiyet, yer, bölge, peyzaj gibi. Dünyayı anlamak ve günlük yaşantımızı düzenlemek için bu metaforlara ihtiyaç duyarız. Bu metaforlardan ilki mülkiyettir (territory). İnsan faaliyetlerini yöneten mekânsal düzenlemelerin temeli mülkiyet olgusuna ve ilişkilerine dayanır. Mülkiyet ilişkileri sayesinde bir mekâna kimin girip giremeyeceği, o mekânda hangi kuralların geçerli olduğu, o mekânın sınırlarının nerede başlayıp nerede sonlandığı ve o mekânın kime ait olduğu gibi temel hususlar ortaya çıkar (Öztürk, 2012).

Bir mekânın birileri tarafından sahiplenilmesi ve sınırlarının çizilmesi o mekânı artık bir yer haline getirir. Yerler kimliğimizi ve var oluşumuzu dayandırdığımız temellerdir. Günümüz modern ötesi zamanlarında birey ya da benliği tanımlamak için modern zamanların ortaya koyduğu kategoriler yetersizleşmiştir[1]. Kişi birey olarak değil bir özne/subje (subject) olarak görülmeye başlanmıştır. Böyle görülmesinin nedeni benliğin mekânsal (kültürel) ve tarihsel faktörler tarafından oluşturulduğuna dair inanıştır. Dolayısıyla kişinin benlik algısı çevresindeki mekân (kültür) ve zamanla kurduğu ilişki ile birlikte değişir ve sürekli olarak yeniden tanımlanır. Kültür (ilişkide olduğu mekânlar) ile zaman nasıl parçalıysa benliği de o şekilde parçalıdır. Bu bağlamda coğrafya eğitiminin amaçlarından birisi de öğrencilerin kendi benlik ve kimlikleri ile diğerlerinin kimliklerini sorgulayarak hangi mekânsal faktörler tarafından bunların şekillendiğini ortaya koymak olmalıdır.

Mülklerin veya olayların dağılışı bizi bölge kavramına götürür. Dünya üzerindeki dağılışların özelliklerini, bunların insan yaşantısı ve doğal hayata etkilerinin analizleri ancak bölge kavramının anlaşılması ve yöntem olarak kullanılması ile mümkündür. Daha dar çerçevede ise bir yeryüzü parçasının beşeri ve fiziki faktörler sonucunda nasıl şekillendiğini ve bunun etkilerini peyzaj incelemeleri yoluyla gerçekleştirmek gerekir.

BILGI İLETIŞIM TEKNOLOJILERININ KULLANIMI

Günümüzde coğrafya eğitimini düşünürken kaçınılmaz olarak bilgi-iletişim teknolojileri ve bunların coğrafya eğitimine nasıl entegre edilmesi gerektiğini de düşünmemiz gerekir. Entegrasyondan kasıt teknolojinin zaman, mekân, gerçeklik ve 'bilgi' ye dair değerlendirmelerimizde ve problem çözme ve karar verme süreçlerinde etkin olarak kullanılmasıdır.

Giderek artan oranlardaki mobil teknolojiler ile bunlar için geliştirilen uygulamalar sayısal bilginin çok çabuk şekilde dünyanın her tarafındaki insanlar tarafından kullanılmasına imkan tanımaktadır. Bu durum yakında genel olarak eğitim özel olarak ise coğrafya eğitimi anlayışımızı ve uygulamalarımızı kökten değiştirecek ve derslerin içerik ve formatlarında herhangi bir sınırlama söz konusu olmayacaktır. Bunun anlamı, öğrencilerin geçerliliğini yitirmiş yazılı bazı materyallere ve çoğu zaman çok da ilginç olmayan ders kitaplarına ihtiyaçları olmayacağıdır. Öğrenciler güncel verileri istedikleri anda istedikleri yerden ve istedikleri formatta elde edebileceklerdir (sanal gerçeklik laboratuarları, uzaktan algılama verileri, internet üzerinden erişilebilecek 3 boyutlu simülasyonlar gibi). Böylelikle, teknoloji sayesinde okullarla, dış dünya arasındaki engeller yakın gelecekte yıkılacak; öğrenciler 'gerçek' problemlerle uğraşıp, 'gerçek' kararlar alabileceklerdir.

Örneğin, günümüzde haritalar ile konum belirleme sistemlerinin mobil cihazlarla çok kolay bir şekilde kullanılabilmesi coğrafya eğitimi açısından önemli değişimlerin habercisidir. Zenginleştirilmiş kitapların hâlihazırda eğitim hayatımıza girmiş durumdadır. Google Earth gibi programlar sayesinde çok yakında tüm dünya sayısal bir şekilde mobil cihazlarımızın içinde yer almaya başlayacaktır. Sanal çevre laboratuarları ve giyilebilir aparatlar sayesinde istenilen arazi çalışması ve gözlem okul dışına

çıkmadan yapılabilecek hale gelecektir. Elektronik Kültürel Atlaslar sayesinde dünyadaki herhangi bir yere ait istediğimiz tüm bilgiye ulaşmak çok kolay hale gelecektir. Günümüzde sayıları oldukça artan sayısal harita ve görüntü kütüphaneleri İnternet üzerinden eğitim amacıyla herkesin erişim sağlayabileceği platformlar haline gelecektir.

Eğitimde sayısal verilerin kullanılmaya başlanması öğrencilerin eğitimi açısından iki önemli fırsatı da bize sağlayacaktır. Bunlardan ilki, bilgiyi öğrenciye istenilen her formatta sunma imkânı olduğundan öğrencilerin bireysel ihtiyaçları ve zekâları doğrultusunda eğitim almaları sağlanabilecektir. İkinci olarak ise, öğrencilerin sayısal verileri kolayca işleyebileceği, manipüle edebileceği ve bunların sonucunu hemen görebileceği ve bu sayede kendi öğrenimlerini kendilerinin yönlendirdiği ve kontrol ettiği bir duruma yani yapılandırmacı bir öğrenim yaklaşımı sağlanmış olacaktır.

SÜRDÜRÜLEBILIR KALKINMA

Coğrafya eğitimi kapsamında düşünülmesi gereken üçüncü önemli konteks sürdürülebilir kalkınma ve çevresel duyarlılıktır. Son dönemlerde yapılan araştırmalar üzerinde yaşadığımız Dünya gezegenine benzer özellikler gösteren başka gezegenlerin de olabileceğini göstermesine karşın, bugün itibariyle bildiğimiz Dünya'nın insanoğlunun tek evi olduğudur. Bu sebepten Dünya'yı korumak ve sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere bırakmak bizlerin birincil önceliğidir. Ancak millet olarak kalkınma ve toplumsal refaha ulaşmak gibi de bir hedefimiz vardır. Bu bağlamda coğrafya dersi öğrencilere kaynakların nasıl verimli ve etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini, çevrenin ve afetlerin nasıl sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerektiğini öğretmelidir.

Sürdürülebilirlik eğitimi temelde çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik konularına odaklanır. Öğrencilere bu bağlamda coğrafi bilgi açısından kazandırılacak temel yeterlik ise yeryüzündeki temel sistemler aracılığı ile ekosistemler içindeki ve arasındaki etkileşimin anlaşılmasıdır (Haubrich vd., 2007, akt. Alkış, 2009). Bu kapsamda ele alınabilecek ana temalar kalkınma ve mekân ilişkisi, kalınma stratejileri, küresel ısınma, çevresel bozulma, enerji tüketimi, yenilenemeyen kaynakların kullanımı, demografik değişimler ve bölgesel farklılıklardır (Alkış, 2009).

KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL DEĞIŞIMLER

İçinde yaşadığımız zamanlar ve mekânlar daha önceki –modern olarak tanımlanan- zaman ve mekânlardan farklı olduğundan coğrafya eğitimine bakışımız da farklılaşmalıdır. Eskiye oranla günümüzde yerlerin ve buna paralel olarak da insanların yaşamı algılayışlarında çeşitlilik artmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte gerçekleşen şehirleşme sürecinin ardından günümüzde yaşadığımız küreselleşme farklı insanların birbirinden etkilenmelerine ve bunun sonucunda daha önce karşılaşmadığımız yeni mülk sınırlarının oluşmasına yol açmaktadır. Göçler ya da **dışlanmalar sonucu gettoların oluşturulması, ortak** ilgiler ya da ihtiyaçlar neticesinde sanal ortam gruplarının oluşması, insanların tüketim kalıplarını değiştiren alışveriş mekânlarının (AVM'ler gibi) oluşması, organizasyonların giderek karmaşıklaşması, ekonominin esnek hale gelmesi, toplumsal parçalanmaların artması, sosyal yapıların etkisinin azalması, geleneksel değerlerin yozlaşması, bilimsel bilgiye ve etik değerlere güvenimizin gittikçe azalması bunlara örnek olarak verilebilir. Böylesi bir dünyada coğrafya eğitiminin önemi daha da artmaktadır. Çünkü öğrencilerin ilişki içinde bulundukları ve hayatlarını organize ettikleri mülkler çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır.

Günümüz dünyasında seyahat ve haberleşmenin çok çabuk ve çok ucuza gerçekleşiyor olması dünyada karar verme süreçleri ile bunları uygulama sürelerini oldukça kısaltmıştır. Bu durum çok hızlı toplumsal değişimlere yol açmakta ve buna paralel olarak da önemli kültürel yozlaşmalar söz konusu olabilmektedir. Örneğin günümüzde meydana gelen değişimlerin estetik yönüne, içeriğinden ve kalitesinden daha çok önem veren bir kültürel yapı oluşmuştur. Buna ek olarak tecrübe ettiğimiz şekliyle küreselleşme dünyada yeni katmanlaşmalar (stratification) oluşturmakta ve bu yeni oluşumlar farklı bölgeler için birbirine zıt sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Giddens, 2000). Dünyanın belirli bölgeleri refah içinde yaşarken diğer büyük bölgeleri açlık ve sefaletle boğuşmaktadır.

Coğrafya eğitimi bu noktada yere bağlı olarak oluşturulmuş/inşa edilmiş değer yargılarının, önyargıların, tutumların, anlamların ve çatışmaların zaman ve mekân içinde nasıl ve neden yayıldıklarını ve değiştiklerini göz önüne almalıdır. Öğrencilerin yakın gelecekte ulus-devlet, kültür, kimlik noktasında ortaya çıkacak krizlerle baş edebilecek bir altyapıya sahip olmalarına çalışmalıdır. çözmelerine imkan tanıyacak şekilde organize edilmelidir. Coğrafya eğitimi küreselleşme bağlamında toplumların ve mekânın nasıl 'güç' ile ve dolayısıyla farklı menfaatler ve ideolojilerin

çatışmasıyla şekillendiğini ve dünyadaki kaynakların adaletsiz kullanımını öğrencilere analiz ettirmelidir.

BECERILER, DEĞERLER VE TUTUMLAR

Yukarıda günümüz öğrencilerinin coğrafya eğitimleri sonucunda elde etmeleri gereken temel konteklere değinilmiştir. Diğer tüm alanları dikey olarak kesen ya da kapsayan en önemli eksen ise beceriler ile değer ve tutulardır. Çünkü çok fazla miktarlardaki bilginin işlenmesi, organize edilmesi ve bunların problem çözme ve karar verme amacıyla işe koşulması gelecekteki eğitim sisteminin en önemli amacı olacaktır. Böylece, günümüz dünyasına etkin bir vatandaş yetiştirmenin temeli öğrencilere çeşitli beceriler kazandırmaktan geçmektedir. Bu bağlamda coğrafi anlamda sorgulamalar yapabilmek için öğrencilerin harita becerileri, coğrafi sorgulama becerileri, arazi çalışma becerileri, konum analizi becerileri gibi becerilere sahip olması gerekir. Buna ek olarak eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme ve karar verme, iletişim ve sosyal katılım gibi çeşitli genel becerileri de kazanmaları gerekmektedir. Hem coğrafi hem de genel becerileri kullanmada bilgi iletişim teknolojilerini kullanma becerileri merkeze konmalıdır.

İçinde yaşadığımız toplumsal ve küresel değişimlerin analizlerini gerçekleştirip kökleri sağlam bir geçmişe dayanan bir gelecek inşa edebilmek için öğrencilerin temel bazı vatandaşlık değerleri ve tutumları ile donanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda vatanseverlik, çevresel duyarlık, demokratik katılım, sorumluluk ve çalışkanlık gibi coğrafi ve genel değer ve tutumların öğrencilere kazandırılması önemlidir.

SONUÇ

Eğitim ve öğretimin sosyal içeriği (konteksi) teknolojik gelişmeler, çevresel bozulmalar, modern sonrası toplumsal şartlar ve küreselleşmenin etkileriyle devamlı olarak değişime uğramaktadır. Bu çalışmada böylesi bir dünyaya etkin vatandaşlar yetiştirmede coğrafya eğitiminin rolü nispeten felsefi açıdan ve makro ölçekte ele alınmıştır. Bu bağlamda coğrafya eğitiminin makro ölçekte belirli bazı konteksler çerçevesinde organize edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Coğrafya eğitiminin temelinde öğrencilerin mekânı doğru şekilde kavramsallaştırmaları ve buna bağlı olarak da doğru mekânsal kararlar vermeleri yatar. Bu sebepten coğrafya eğitiminin temel teması mekân ve mekân ın farklı boyutları olmalıdır. Ancak günümüzdeki değişimlere paralel olarak coğrafya eğitimi aynı zamanda şu konteksler çerçevesinde ele alınmalıdır: Bilgi ve iletişim teknolojileri, sürdürülebilir kalkınma, toplumsal değişimler ve küreselleşmedir. Beceriler ile değer ve tutumlar diğer tüm alanları kesen temel eksendir. Böylesi bir coğrafya eğitiminden geçen öğrencilerde şu çıktıların amaçlanması gerekir:

- Mekân ı farklı boyutları ile bilen ve buna bağlı olarak insan-mekân etkileşimini farklı durumlar için kavramsallaştırıp, doğru mekân sal kararlar alabilen,
- Bilgi iletişim teknolojilerini coğrafi veri toplamak, analiz etmek, sunmak, problem çözüp karar vermek için kullanabilen
- Dünyanın tek evimiz olduğunun bilincinde ve buna bağlı olarak dünya üzerindeki tüm faaliyetlerimizin sürdürülebilirlik, etik ve moral açıdan meşrulaştırmasını yapabilen,
- İçinde yaşadığı dünyayı ve zamanları karmaşık yapısıyla anlayan, küresel değişimleri ve bölgesel farklılıkları analiz edebilen, üzerinde yaşadığımız yerin zaman içinde nasıl şekillendiğini kavrayan,
- Farklı dünya algılamalarının genellikle üzerinde yaşanılan mekân a bağlı olarak geliştiğini ve buna bağlı olarak kendi kültür ve coğrafyamızdan hareketle bir dünya algısı geliştirmek gerektiğini gören,
- Çeşitli becerilerle donanmış öğrencilere ihtiyacımız vardır.

[1] Modern zamanlarda birey özgür ve entelektüel olarak kabul edilir. Modern zihniyet bireyi kendi kimliğinden emin, ne yaptığı, ne düşündüğü ve ne söylediğini kendi kontrol edebilen, stabil, rasyonel ve evrensel olarak tanımlar. Son tahlilde bireyin mekân ve tarihten bağımsız bir düşünme sürecini başarabileceğini varsayar. Sarup'un (1993) belirttiği gibi kişi akla dayanan bu düşünce kendisini en iyi şekilde Dekart'ın çok ünlü şu deyişinde bulur: "Düşünüyorum, öyleyse varım". Dekart'in "ben"i kendinin tamamen farkında (bilincinde) ve dolayısıyla kendi kendini bilebilendir (Sarup, 1993). Otonom ve iç tutarlığı olan bir bilinçtir bu (Sarup, 1993).

KAYNAKÇA

Alkış, S. (2009). Sürdürülebilir bir Dünya için Coğrafya Eğitimi. İstanbul: Aktif Yayıncılık.

Bailey, P. (1987). What are the geographer's contributions? Geography in the curriculum from 5 to 19. In Bailey, P. and Binns T. (eds.) A Case for Geography. The Geographical Association Publication

Bell, P. A., Grene, T. C., Fisher, J. & Baum, A. (2001). Environmental psychology (5th. .Ed.). Orlando: Harcourt Inc.

Bourdieu, P. (2005). Pratik nedenler (Çev: Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil yayınları.

Gaventa, J. (2003). Power after Lukes: a review of the literature, Brighton: Institute of Development Studies.

Gersmehl, P. (2008). Teaching geography (2nd. Ed.). New York: The Guilford Press.

Giddens, A. (2000). The social revolutions of our time, in in Nash, K. (ed.) Readings in Contemporary Political Sociology. Oxford: Blacwell.

Göregenli, M. (2010). Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gregory, D. (1994). Geographical Imaginations. Blackwell Publishers: Oxford.

Harvey, D. (2000). Spaces of Hope. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Holt-Jensen, A. (2009). Geography: history and concepts (4th. Ed.). London: Sage.

Navarro, Z. (2006) 'In Search of Cultural Intepretation of Power', IDS Bulletin 37(6): 11-22.

Öztürk, M. (2007). Coğrafya: Gelişimi, İçeriği, Eğitimi, Karabağ, S. ve Şahin, S. (Ed.) Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi. Ankara: Gazi Kitapevi.

Öztürk, M. (2012). Coğrafya öğretmenlerinin postmodern coğrafya algıları. Eğitim ve Bilim, Cilt 37, Sayı 166, ss: 261-273.

Sack, R.D. (1980) Conceptions of Space in Social Thought: A Geographic Perspective.

Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sarup, M. (1993). An introductory guide to post-structuralism and postmodernism (2nd. ed.). Harvester Wheatsheaf: London.

Sibley, D. (1995). Geographies of Exclusion: Society and Difference in the West. London: Routledge.

Urry, J. (1999). Mekânları tüketmek. (Çev: G. R. Öğdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.